ŽARKO MULJAČIĆ

O METRICI JURJA TOMIČIĆA MAKARANINA

Davno je već istaknuto, kako je i proučavanje djela onih naših pisaca, literata i učenjaka, koji su objavljivali svoja djela na stranim jezicima, također važan zadatak naše književne i kulturne historije, jer bi bilo pogrešno, kad bismo brigu o ovim sunarodnjacima prepustili strancima, osobito takvima, koji višeput svojataju naše kulturne vrednote i naše velike ljude. Neobično je pohvalno, da se u zadnje vrijeme počela posvećivati veća pažnja i ovim našim piscima, pa smo tako dobili zapažena nova izdanja djela I. Česmičkoga, V. Pribojevića, latinskih pjesama I. Đurđevića i t. d., a također i studije o ovim i drugim našim autorima, koji su iz raznih razloga pisali na stranom jeziku.

Djelo »*La Critica Perfezione della Poesia Italiana nella Dalmazia o sia la Pulitezza del Verso Italiano, e la Critica, e l'Arte di perfettamente comporre il Sonetto, il Madrigale, e la Canzone, dedicato al l' Eminentiss. e Reverendiss. Signore Carlo Rezzonico Cardinale della Santa Chiesa Romana, e Vescovo di Padova. Dal Sacerdote Giorgio Tomicich Dalmatino Maestro d' Umanità, e di Rettorica nel Seminario di Spalato Autore di questa Opera molto utile e per apprendere facilmente, e per chiaramente insegnare l' Italiana Poesia. In Venezia MDCCXLIV appreso (!) Giambatista (!) Recurti*«[1] nije takvo da bi ga trebalo nanovo izdati. Radi se o skromnom školskom priručniku, koji je imao da đacima pomogne u sastavljanju talijanskih prigodnih pjesama, što su se, uz latinske i grčke, recitirale na raznim proslavama i odmah iza toga zaboravljale. No ipak, bit će dobro, da se na ovo djelo i njegova autora osvrnemo, jer poslije članka, koji je o toj temi objavio 1939. god. iredentist Arnolfo Bacotich[2], nije nitko stvar nepristrano prostudirao.

[1] Djelo ima 158 str. šesnaestine. Naslovnu stranu pa prvu i zadnju stranu posvete (str. 3. i 6. knjige) donosi u faksimilu djelo navedeno pod 2.

[2] Arnolfo Bacotich, »Del volume »La critica perfezione della poesia italiana nella Dalmazia« dell'abate Giorgio Tomicich, Dalmatino (1744), *Archivio storico per la Dalmazia*, vol XXVII, Roma 1939, fasc. 160, p. 122–131.

Ne moramo se čuditi, da je A. Bacotich šutke prešao preko rada stotina hrvatskih pisaca iz našeg Primorja od 15. st. do danas i da je stranom svijetu pružio još jedamput priču o neprekinutoj liniji talijanskog književnog stvaranja s ove strane Jadrana počevši od anonimnog fragmenta laude iz Splita u 14. st. (svega četiri stiha[3]) do svoga doba. Tendenciozno su izabrane i slike (snimke naslovne strane, pa prve i četvrte strane predgovora), koje Bacotich publicira, a druga i treća strana posvete, koje opovrgavaju njegove teorije, nisu snimljene. Izostavlja gotovo sve, što Juraj Tomičić piše u predgovoru (»Proemio« i d., str. 10–11). Izaziva smijeh odlomak, u kome se Bacotich trudi da pokaže, kakva je to sreća, da je baš u Splitu živio i radio Dalmatinac, koji je u doba, kada u Italiji bješe malo traktata o metrici i o građenju stihova i kad su potpuno nedostajali »*trattati particolari sulla metrica della poesia italiana in Dalmazia*«[4], napisao jedino djelo te vrste »*primo tra gli insegnanti di scuole italiane*«.[5] Split je tada imao oko 5 do 6 tisuća stanovnika, ni veći gradovi (misli: Italije) nisu ih imali toliko. I tako nastavlja u sličnom tonu. Bacoticha ne smeta, što je splitsko sjemenište osnovano 1700. god. sa ciljem, da svećenici, koji se tu izobra-

[3] *Ib.*, bilj. 10. prema G. Praga, »Testi volgari spalatini del trecento«, *Atti e memorie della Società Dalmata di Storia Patria*, vol. II., Zara 1928, p. 54–55, 115–118. Bacotich se toliko oduševio tim stihovima, da ih usporeduje s najranijom talijanskom ljubavnom lirikom. Pritom ga ne smeta, što se ovdje ne radi o ljubavnoj lirici i što se ne zna, tko je napisao te stihove, te kaže: »Questo latino provinciale generò poi quel volgare del quale si riscontrano parole nei nostri documenti sino dal IX secolo e che fu poi usato dai nostri cantori di laudi (10), primitiva espressione della poesia che, almeno in Dalmazia, nulla ha preso dal provenzale, parlata rimasta affatto sconosciuta dalle nostre parti.« (*ib.*, 125). Ovdje ne samo da Bacotich brka dalmatinski jezik sa talijanskim, nego stavlja Dalmaciju u isti red sa, recimo, Sicilijom, jer su one za njega dijelovi iste cjeline.

[4] *Ib.*, 127. Netočna je tvrdnja Bacoticheva, da je sličnih djela bilo u to doba u Italiji malo. U metrici, koju je, (kako je iznio M. Pantić u »Sebastijan Dolči–Slade, dubrovački biograf XVIII veka«. *Pos. izd. SAN* 288, Odjeljenje literature i jezika knj. 7, Beograd 1957. 89, bilj. 2), objavio 1765. god. Dubrovčanin Stijepo Bašić anonimno za svoje đake u Rimu, gdje je služio, navode se, na str. VII. i dalje. 19 raznih djela, koja se u cijelosti ili djelomično bave ovim predmetom, a sva su tiskana prije Tomičićeva, osim knjige »*Introduzione alla volgar poesia*« oca G. B. Bissoa, tiskane prvi put u Palermu 1749. Pregledao sam četvrto izdanje Bissoove knjige, izdano u Veneciji 1791., u kome autor polemizira s nepoznatim autorom »*Regole e precetti della volgar poesia estratti dalla celebre opera di Francesco Saverio Quadrio e da altri ottimi autori per uso delle pubbliche scuole in Roma, per Generoso Salomoni MDCCLXV*« (t. j. S. Bašićem), ali o Tomičiću nema govora. Iz toga zaključujem, da je Tomičićeva knjiga bila slabo poznata izvan Dalmacije. To je i shvatljivo, jer su škole u Italiji imale uvijek na raspolaganju velik izbor djela te vrste. (više od 20 djela, o kojima gore) premda su neka bila davno rasprodana. Kako se vidi, udio je Tomičićeve knjige u talijanskoj kulturi nikakav: ne spominje ga ni njegov sunarodnjak S. Bašić.

[5] Bacotich je svijestan toga, da »škole sa talijanskim nastavnim jezikom« ne moraju ipso facto biti i »talijanske škole«, ali svijesno ostavlja čitaoca u zabludi. On riječi Tomičićeve »Se piaceravvi quest' Opera mia, la quale per adattare all'uso di scuola (nel qual genere non troverete un'altra eguale), e per unire in essa la multiplicità de precetti, riflessi, ed avvertimenti coll'ordinanza, colla brevità, e colla chiarezza, ho molto faticato...«, iz kojih se vidi, da je sva novost Tomičićeva djela u tome, što je on kraće, sistematskije i đacima pristupačnije obradio građu, koju su

ze, djeluju u prvom redu među Slavenima u Dalmaciji.[6] Tvrdi, da je svrha tog sjemeništa bila, da sprema duhovnike za Slavene »*delle provincie confinanti con la Dalmazia veneta*« (t. j. u Bosni i Hercegovini, jer je iza Karlovačkog mira najveći dio Dalmacije u mletačkoj vlasti), a k tomu stidljivo dodaje, da se mislilo i na one Slavene, koji iz turske zone prebjegnu u mletačku, (kao da bez njih ne bi u Dalmaciji bilo nijednog Slavena). On šuti o podatku, koji je mogao naći kod citiranog autora O. M. Paltrinijerija, da je Cosmijev nasljednik Stefano Cupilli naučio naš jezik, da može na njemu propovijedati u splitskoj katedrali,[7] ali ističe školovanje Uga Foscola u Splitu, nastojeći ga što više produžiti kako bi mogao zaključiti, da je Foscolo bio veliki talijanski pjesnik zato, što se odgojio u Dalmaciji.[8]

Daleko bi nas odvelo, kada bismo htjeli analizirati sve tvrdnje A. Bacoticha. Zadržat ćemo se samo na Tomičićevu djelu.

O njegovu životu ima jedva nešto podataka. Ni djela općeg karaktera, ni ona, koja se bave Makarskom i njenim velikanima, ne spominju ga.[9] Kratko se na nj osvrće samo Simenone Ferrari–Cupilli, koji zna, da je Tomičić rođen u Makarskoj, da je živio u 18. st., da je predavao huma-

prije njega mnogi već obradili, tumači, kao da se radi o prvom djelu te vrste (t. j. za škole) ne samo u Dalmaciji, nego i u Italiji. Stoga je Tomičić, prema Bacotichu, bio s pravom ponosan.

Da je Tomičić unio u svoju metriku nešto, čega nema kod Ruscellija i Stiglianija, jedinih autora, na koje se poziva, vidi se iz mjesta, gdje s njima polemizira (na pr., na str. 48, 84, 90). U tom smislu moglo bi se reći, da je od njih napredniji. Kad bi nam stajao na raspolaganju komparativni materijal (t. j., kasnije metrike, koje je Tomičić poznavao, a nije poimence citirao), mogli bismo utvrditi, koje su to stvari »nuove, e singolari dal mio ingegno ritrovate«.

[6] O nadbiskupu Stjepanu Cosmi v., s. v., Hrvatska enciklopedija IV., 71; duže o njemu v. u *Illyrici sacri tomus tertius. Ecclesia Spalatensis olim Salonitana auctore Daniele Farlato Presbytero Societatis Jesu, Venetiis MDCCLXV apud Sebastianum Coleti. Superiorum permissu, ac privilegio*«, str. 514 i d.

[7] O. M. Paltrinieri, *Notizie intorno alla vita di quattro arcivescovi di Spallatro primati della Dalmazia e di tutta la Croazia, che furono della congregazione di Somasca...*«, Roma 1829, 73. Bacotich skraćuje naslov djela brišući riječi »primati... Croazia«. O istoj stvari v. D. Farlati, djelo nav. u bilj. 6, str. 547–548: »Doctrina Cristiana in civitate Italico et Illyrico idiomate in Ecclesia Metropolitana pueris per Archiepiscopo traditur, puellis vero per Archipresbyterum in Ecclesia proxima Sancti Rocchi. In suburbiis in Illyrico tantum, quemadmodum et in tota dioecesi.« Radi se o tekstu izvještaja, koji nadbiskup S. Cupilli šalje u Rim i govori o Splitu. *Ib.*, 548. Cupilli je nastojao podići tiskaru u Splitu »per imprimere i libri in lingua illirica, per benefizio di queste provincie e di tanti altri popoli, che parlano o intendono questo linguaggio.«

[8] Foscolo je u Split došao 1784., kad mu je bilo 6 godina, a otišao je iz ovog našeg grada 1788. Usp. U. Renda – P. Operti, *Dizionario storico della letteratura italiana*, Torino 1951, 459; i J. Jernej, »Foscolo presso i Croati e i Serbi«, *Studia romanica zagrabiensia* 4, Zagreb 1957., 5. Otkuda A. Bacotich zna, da je Foscolo po svoj prilici prve početke talijanske metrike naučio iz Tomičićeve knjige, nije poznato, pa je sva prilika, da se radi o samim pretpostavkama.

[9] Uzalud sam tražio njegovo ime u našim enciklopedijama. Nema ga ni kod Ljubića ni u knjizi »Znameniti i zaslužni Hrvati«, Zagreb 1925. Ne spominje ga ni N. Alačević, »*Slavni i zaslužni muževi Makarske i Primorja, Izlet na Biokovo*, Spliet 1910, ni P. Kaer, »*Makarska i Primorje*«. I. opisni dio, Rijeka 1914, ni J. Ravlić. »*Makarska i njeno primorje*«, Split 1934.

niora i retoriku u Splitu na sjemeništu, da je postigao čast opata i da je umro u Rimu. Zna za njegovo djelo »*La Critica Perfezione . .*«, koje je tiskao isključivo za potrebe svoje škole, kako đaci ne bi gubili vrijeme pišući njegova predavanja. U rukopisu mu je ostalo djelo »*sopra la primazia del romano Pontefice*«. S. Ferrari–Cupilli ne veli. odakle je dobio ove podatke.[10]

Proučavajući djela jednog Tomičićeva mlađeg suvremenika, splitskog popa i književnika Nikole Muljačića, našao sam podatak, da su Nikola Bareza, kasniji skradinski kanonik, i Nikola Muljačić skupa živjeli i učili u Zadru, gdje im je predavao J. Tomičić, pop iz Makarske, koji je otišao u Rim.[11] Muljačić završava svoje sjećanje na Tomičića stihom »*Doctum Fata vocant ad meliora virum*«.[12] Ako je Muljačić (rođen početkom stoljeća, vjerojatno oko 1713. god.) bio Tomičićev đak, to znači, da je među njima bilo bar desetak godina razlike. Nažalost, matice rođenih za Makarsku sačuvane su tek za vrijeme od 1710. god. dalje, pa nije moguće utvrditi, kada se naš J. Tomičić rodio.[13] A nisam mogao utvrditi ni godinu njegove smrti.[14] Svakako ne će biti točno, da je umro krajem 18. stoljeća.[15]

U analizi djela ovog našeg zaboravljenog literate zadržat ću se na posveti i uvodu, jer iz njih biva jasan nacionalni stav autorov. Sam tekst knjige uglavnom se drži onoga, što je autor naučio od talijanskih autora Girolama Rucelli, Tommasa Stigliani i novijih do 1744., kada je knjiga objavljena, ali ima i vlastitih zapažanja.[16]

Knjiga je posvećena kardinalu Karlu Rezzonico,[17] padovanskom biskupu, koji je zadužio raznim dobročinstvima i autorovu naciju u do-

[10] S. Ferrari–Cupilli, *Cenni biografici di alcuni uomini illustri della Dalmazia*, Zara 1887, 174.

[11] Ž. Muljačić, »Nikola Muljačić – Splićanin«, *Književni Jadran*, br. 21, Split 1953.

[12] U djelu »*Geminatus autem quinarius denarium perficit auctore R. D. Nicolao Mugliacich sacerdote spalatensi . . pars II*, (tiskano u Veneciji 1761.), nalaze se Muljačićeve pjesme »Ad optimum amicum atque Magistrum D. Nicolaum Barezzam, postea Canonicum Scardonensem«. Citat o Tomičiću na str. 33. Otišao je u Rim, dakle, prije 1761.

[13] *Državni arhiv Zadar*, Makarska, Knjiga rođenih, inv. br. 589. Knjizi nedostaju prva tri lista. Na f. 11 b zabilježeno je krštenje Petra, sina Tome Tomičića i Marije, sa datumom 21. II. 1718., možda se radi o nekom autorovu srodniku. Pleme je izumrlo u Makarskoj u prvoj polovici 19. st., jer se 1832. u *Status animarum Makarskae* spominje samo Antica Tomičić pok. Tome od 70 god. Srdačno zahvaljejem prof. K. Jurišiću na ovom podatku.

[14] U Predgovoru (»*Proemio*«) svoje knjige Tomičić veli »i censori miei . . . si meraviglieranno, che io, il quale da giovane non ho studiata la Poesia Italiana, adesso in età avanzata mi prendo l'impegno di dare quelle regole, che non ho saputo, per l'addietro nè praticate.« Znači, da je naš Tomičić u to doba (1744) već vjerojatno prešao pedesetu.

[15] A. Bacotich, *o. c.*, »morto in Roma forse verso la fine del XVIII secolo« ne stoji zbog razloga navedenih u bilj. 14. Nije mi bilo moguće raditi u Arhivu splitske biskupije.

[16] V. ovdje bilj. 5.

[17] K. Rezzonico postao je kasnije (1758.) papa pod imenom Klement XIII. V. o njemu *Enciclopedia italiana* X, 572–573, s. v.

ba, kada je vršio dužnost njena protektora.[18] Njegova slava nije mogla ostati unutar granica Italije, pa je doprla i do Dalmacije;[19] osobito je čuvena njegova susretljivost i ljubeznost prema svakome, bez obzira da li je Talijan ili stranac, dodaje Tomičić,[20] te moli crkvenog dostojanstvenika, da se udostoji primiti njegovo djelo pod svoju moćnu zaštitu. Posveta je datirana u Splitu 15. srpnja 1744.

U predgovoru, »Proemio«, autor kaže, da je istina, da treba prije biti đak pa tek onda podučavati mlade od sebe. Ali on nažalost nije u mladosti studirao talijansku poeziju, već je to učinio kasnije i nada se, da mu nitko ne će prigovoriti, što sada, u poodmakloj dobi, daje pravila iz te dicpline.

U uvodu samog teksta autor izričito kaže, da nije pripadnik talijanskog naroda. Uza sve to nada se, da Talijanima ne će biti krivo što se on osudio, da im kao stranac daje savjete; dapače, trebalo bi da im bude drago, da se u Dalmaciji predaje njihova poezija. Ako im se čini, da autor nije dovoljno upućen u taj predmet i da nije dovoljno pohvalio njihovu poeziju, ipak će morati priznati, da se u Italiji ne će naći ni toliko pohvalnih riječi u slavu dalmatinskog imena.[21]

Kroz cijelu knjigu Tomičiću su Talijani »oni«. Nigdje nije rekao za talijansku poeziju, da je »naša«. Svi su mu primjeri iz poznatih talijanskih pjesnika, a nijedan iz djela malobrojnih Dalmatinaca, koji su pjevali na talijanskom. Po svemu tome vidi se, da je autor, koga je iredenta pokušala prisvojiti, naš čovjek, koji se ne smije zaboraviti, kad se piše o kulturnom razvoju naše nacije na području pod mletačkom vlašću.

[18] Kardinal–protektor titula je, koja se u prošlosti davala kardinalima, kojima je bila povjerena briga o crkvenim poslovima nekog naroda ili države. Usp. *Lexikon für Theologie und Kirche*, V. Freiburg im Breisgau 1933., 821–822. U posveti trećeg toma svog djela D. Farlati obraća se baš papi Klementu XIII., bivšem kardinalu–protektoru »ilirske nacije«. Usp. djelo, navedeno u bilj. 6, posveta, passim. Time otpadaju sumnje, koje bi mogao netko postaviti, da se riječi Tomičićeve: »..e godendo io, che Voi, al quale la mia nazione era debitrice per l'affetto da Voi verso di lei mostrato nel tempo, che il titolo di Protettore di lei avevate in Roma...« str. 5. odnose na Talijane, kojima, uostalom, nije ni trebalo posebnih kardinala–protektora.

[19] G. Tomičić, *o. c.*, 3: »Lo Splendore della Vostra Gloria..è così grande in Padova, che non potendo ivi serrarsi, crescendo in eccesso, s'è dilatato per l'altre città dell' Italia, ed arrivato nella Dalmazia...« Znači, Tomičiću je jasno, da Dalmacija nije Italija.

[20] Ib., 4: »A chiunque, o Italiano sia, o straniero, volentieri favorite..« Da se Tomičić smatra Talijanom, ne bi ovo isticao.

[21] Ib., 10–11: »In vedere gli Italiani il titolo di questo libro, che voi avete incominciato a scrivere (sic!), forse, come a voi pare, s'offenderanno; ma come io giudico, dovranno molto gloriarsi; mentre la loro poesia con critica perfezione s'insegna nella Dalmazia. Se essi attendono a nobilitare la loro arte poetica con precetti critici, e con osservazioni, non conciliano a lei tanta stima, quanta lor pare di conciliarle. Quando però *uno straniero, quale son' io*, (podvukao Ž. M.) procura d'aggiungere non poco di fregio alla loro poesia, una tal cosa è di tanta gloria a loro che maggiore avere non possano, avendo essi il motivo di vantarsi che così dilet-

ABOUT JURAJ TOMIČIĆ'S VERSIFICATION

The author deals with the treatise on versification »*La Critica Perfezione della Poesia Italiana nella Dalmazia*« that was published by Juraj Tomičić in Venice in the year 1744.

While writing this work Tomičić had consulted numerous distinguished Italian books of reference, but quotes only Stigliani's, Ruscelli's and Muratori's. Sometimes he disagrees with these authors and gives his own judgements.

The author, using arguments based on the careful study and analysis of the dedication and the introduction of the book, produces the facts showing Tomičić as being of our own nationality, thus refuting the claim of Arnolfo Bacotich, an irredentist, who wrote in 1939 that Tomičić was of Italian nationality.

J. Tomičić, a native of Makarska, lived in Dalmatia under the Venetian yoke at the time when the national awareness was beginning to take place, (even among those Dalmatians who were writing and publishing their works in Latin or Italian) and the formation of the Croatian nation in the modern sense of the word began to develop. As this process has not yet been examined sufficiently, the literary historians will have to go on with the research work concerning this whole group of writers who played the prominent part in it and among whom only Nikola Muljačić and Julije Bajamonti have been investigated. Only on accomplishing this work in its entirety we shall be able to establish the importance and the role in the development of the national awakening not only of Juraj Tomičić but of others as well, who, while using the forein language as a means of expression, had not ceased to be fully aware of their own nationality.

tevole sia il verseggiare nella lingua Toscana, ed il poetare cosa ed alla pulitezza di invidia abbia fatta molta fatica per conferire qualche cosa ed alla pulitezza di quello, ed alla perfezione. Tanto di vanto, e di lode basti agli Italiani: e se poco lor pare, riflettano, che appresso d'essi non si troverà tanto per il nome Dalmatino.«

Istini za volju treba napomenuti, da su petnaestak godina kasnije Talijani o nama imali mnogo ljepše mišljenje. Čuveni komediograf C. Goldoni, u svojoj komediji »La Dalmatina«, pisanoj 1757. ili 1758., »dovodi na scenu Hrvate i odaje susjednom narodu najveće hvale i priznanja, ističući ilirsku slavu, hrabrost, čast i plemenitost«. Jedno lice tu govori ovako:

»In Illirica terra nacqui, non lo nascondo
Ho nelle vene un sangue noto e famoso al mondo.
Sangue d'illustri eroi, d'eterna gloria erede,
Che alla sua vita istessa sa preferir la fede ....
Ch'è della gloria illirica il mar pieno e la terra,
Che siam fedeli in pace e vittoriosi in guerra.«

Usp. F. Čale, »Carlo Goldoni«, *Republika* XIV., Zagreb 1958, 1, 18–19 i N. Tommaseo, *Storia civile nella letteraria*, Roma–Torino–Firenze 1872, 189–190.